

dr. sc. Stanko PIPLOVIĆ
Split

UDK: 929 Kubitschek, W.
902/904(497.5) «18/19»

Wilhelm Kubitschek i kulturno nasljeđe Dalmacije

U drugoj polovici XIX. stoljeća došlo je do intenzivnijeg zanimanja za kulturno nasljeđe Dalmacije koja je tada u okviru Austrije. Ishodišta istraživanja i zaštite su u Beču i to u Središnjem povjerenstvu za spomenike, Austrijskom arheološkom institutu i na Sveučilištu. Veliki broj znanstvenika iz tih ustanova posjećivao je Dalmaciju. S druge strane domaći ljudi su se školovali u Beču, organizirane su stručne službe u pokrajini. Tako je došlo do plodne suradnje među stručnjacima s dvaju područja države koja je urodila značajnim rezultatima u arheologiji te povijesti umjetnosti i arhitekture.

Josef Wilhelm Kubitschek ugledni austrijski povjesničar, arheolog i numizmatičar rodio se 28. lipnja 1858. godine u Pressburgu, današnjoj Bratislavi u Slovačkoj republici. Iza kratkog službovanja na gimnaziji, habilitirao je i već rano prešao na sveučilište. Od 1896. bio je profesor na sveučilištu u Grazu, a zatim od 1897 u Beču. Među njegovim učenicima istakao se poslije kao vrstan arheolog i od 1926. godine ravnatelj Arheološkog muzeja u Splitu Mihovil Abramić. U razdoblju 1897.-1910. je kustos, a zatim u vremenu 1910.-1925. direktor Numizmatičkog kabineta u Beču. 1916.-29. redovni je profesor za staru rimsku povijest i epigrafiku u Beču. Bio je odličan poznavatelj antike pa je došao do važnih spoznaja o rimskom Beču. Pravi je član Akademije znanosti te k. k. austrijskog i njemačkog carskog arheološkog instituta. Generalnim konzervatorom Središnjeg povjerenstva za istraživanje i očuvanje umjetničkih i povijesnih spomenika u Beču imenovan je 16. siječnja 1903. godine Bio je član prve sekcije koja se bavila prapoviješću i antičkim spomenicima.¹ Preminuo je 2. listopada 1936. u Beču. u 78. godini života.

Njegov znanstveni opus veoma je plodan. Napisao je veliki broj rasprava, recenzija i izvještaja u mnogim europskim stručnim časopisima objavio je i više izvrsnih knjiga čija je vrijednost dugo uvažavana. Uz ostalo pripremio je priručnik o staroj kronologiji, antičkoj numizmatici, geografu Ptolomeju i druge.

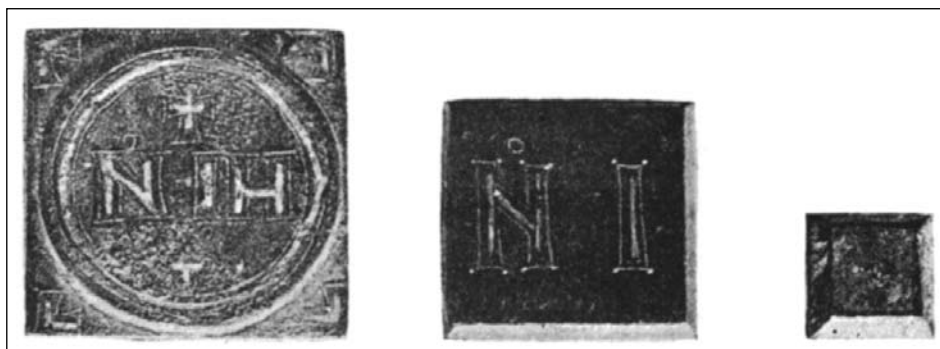

Wilhelm Kubitschek

Još u mladim danima za vrijeme studija u Beču koncem XIX. stoljeća upoznao je Kubitschek Franu Bulića kasnijeg poznatog arheologa i konzervatora, ravnatelja Arheološkog muzeja u Splitu. Ostali su čitavog života prijatelji i suradnici. Sačuvan je veliki broj pisama koje mu je Kubitschek uputio. Najveći broj ih je iz Beča, ali ih ima iz drugih krajeva Europe kamo je putovao: Graza, Budimpešte, Berlina, Trsta, Marseja, Rima, Londona i još mnogih. Među njima poseban je kuriozitet dopisnica iz 1897. godine na kojem je pored imena kao adresa napisano samo Dalmacija. Predao je dolazeći u Split na pošti u parobrodu. Htio je vidjeti hoće li je Bulić i tako nepotpunu primiti. Na 26. kolovoza u prisustvu Kubitscheka pošta mu je uručena.²

¹ *Personalstand.* Mitteilungen der k. k. Zentral-kommission für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale, Beč 1903. III, i VI.

² Arsen Duplančić: *Nekoliko doživljaja don Frane Bulića iz njegove neobjavljene knjige o Saloni.* VAHD 1986. sv. 79, 318.

Rimski utezi iz Salone (Solina) koji se čuvaju u Arheološkom muzeju u Splitu

Kubitscheka je zanimala antička baština Dalmacije posebno Dioklecijanova palača u Splitu. O njoj je 1902. godine objavio članak u Beču.³ Bavio se spomenicima u Zadru (Jadera), Ninu (Aenona), Kninu, Podgrađu kod Benkovca (Asseria), Ivoševcu (Burnum), Obrovcu, zatim Vidu kod Metkovića (Narona), u Cavtatu, Kotoru i konačno na našim otocima. O njima je pisao u časopisu *Bullettino di archeologia e storia dalmata* kojeg je izdavao Arheološki muzej u Splitu, zatim periodičkim znanstvenim publikacijama *Mittheilungen der k. k. Zentralkommission für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale* i *Jahrbuch für Altertumskunde* glasilima Središnjeg povjerenstva za stare spomenike u Beču. Početkom XX. stoljeća bio je i član uredništva tih austrijskih časopisa.

Njegova je zasluga da je odlučnim zalaganjem spasio od propasti nekoliko naših važnih spomenika. Pri tome je surađivao s domaćim istaknutim arheolozima Franom Bulićem, fra Lujom Marunom, Lukom Jelićem, Josipom Bersom i svojim bivšim učenicom Mihovilom Abramićem. Buliću je u više navrata davao svoje dragocjene opaske u interpretaciji dalmatinskih antičkih natpisa. Prigodom njegove smrti 1934. godine napisao je u njemačkom časopisu topao nekrolog pun osjećaja i poštovanja.

Pisao je o razdiobi tribusa i gradovima rimske provincije Dalmacije.⁴ Bavio se metrologijom, znanošću o mjerama. Nedostajalo je jedno sustavno djelo o tom pitanju pa je želio dati svoj doprinos. U tu svrhu mu je Frane Bulić poslao u Beč čitavu kolekciju utega koja se nalazila u Arheološkom muzeju u Splitu. Tome je dodao podatke o vremenu i mjestu njihovog nalaza. Ukupno je bilo 17 komada. Svi su nađeni u vremenu 1873.-1890. godine u Saloni osim jednog iz Brela kod Makarske. Najveći broj ih je bio od bronce izuzev jednog od tamnog kamena sa željeznom ručkom u obliku prstena, a još jedan je bio iz zelenkastog kamena. Bili su u obliku dijelova sfere, zatim plosnati u četvrtastom i okruglom obliku su iz kasnijeg vremena. Na nekima su bili utisnuti natpisi. Usporedio je te nalaze s otkrivenim na drugim mjestima i o

³ Wilhelm Kubitschek: *Der Diocletianpalast in Spalato*. Die Zeit, Beč 7. XII. 1902.

⁴ Wilhelm Kubitschek: *Dalmatia tributim descripta* BASD XIV/1891. 69-73, i 87-91.

tome pisao 1892. godine u arheološko-epigrafskom godišnjaku u Beču i *Bullettinu* u Splitu.⁵

Kubitschek je bio stalno u kontaktu s Bulićem, pomno pratio njegove znanstvene radove i davao svoje mišljenje kod razrješavanja nejasnoća. Tako je Bulić 1893. objavio jedan nepoznati natpis nađen iste godine kod istočnih gradskih vrata Salone zvanih Porta Andetria. Ispisan je na kamenoj ploči od domaćeg vapnenca i vjerojatno bio prednja strana sarkofaga. Pokojnik se zvao Palladio i po Buliću je bio porijeklom Feničanin. Kako je natpis bio nepotpun Kubitschek je predložio njegovu dopunu i nešto drukčije čitanje.⁶

Još dok je bio suradnik na velikom djelu berlinske akademije *Corpus inscriptionum Latinarum* Kubitschek je imao prigodu u više navrata putovati našim krajevima i stupati u vezu s domaćim istraživačima. Bavio se kultom božice Mater Magna od koje se našlo dosta natpisa i malih kipova u solinskom polju.⁷

Na jesen 1896. godine bio je Kubitschek opet u Dalmaciji. Boravio je više dana u Splitu. Potom je zajedno s konzervatorom don Franom Bulićem ravnateljkom Arheološkog muzeja posjetio razna mjesta. Početkom rujnu obišli su okolicu grada te otoke Vis, Hvar i Brač.⁸ Na 30. kolovoza otputovali su na Hvar pregledati numizmatičku zbirku Machiedo, još neke starine i knjige u posjedu te obitelji. Osnovao je Jerolim Machiedo (1805.-1874) jedan od prvih istraživača prapovijesti Dalmacije. Nakon njegove smrti zbirka je prešla u posjed nasljednika Josipa i Lovre Machieda. Predmete je namjeravao otkupiti upravitelj zagrebačkog Arheološkog muzeja Josip Brunšmid, ali nije uspio. To je navelo Bulića da on pokuša nešto učiniti pa je pisao vlasnicima. Oni su bili voljni prodati stari novac koji je brojio preko 3500 komada. Pošto su se tada nalazili u Jelsi na berbi grožđa nisu je mogli odmah popisati. Ona je pribavljena tek 1934. godine.⁹

Nakon toga su 1. rujna 1896. bili su u Bolu i u samostanu dominikanaca pogledali numizmatičku zbirku ostavštinu Bojanića. Tu su boravili samo nekoliko sati i utvrdili da se sastoji od dva dijela. Jedan je sadržavao novac koji se izgleda sakupljao

⁵ Wilhelm Kubitschek: *Gewichtstücke aus Dalmatien. Archeologisch-epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich-ungarn.* Beč 1892. 85-122. - Guglielmo Kubitschek: *Pesi Romani scoperti a Salona ed a Narona.* BASD XV/ 1892. 101-108.

⁶ Frane Bulić: *Iscrizioni Inedite.* BASD XVI/1893. 161-168. - Wilhelm Kubitschek: *Osservazioni alle iscrizioni pubblicate nel. Bul. Dalm. 1893 (XVI) p. 16 n. 105 (1958). Palladio Damasceno.* BASD XVII/1894. 68-70.

⁷ Wilhelm Kubitschek: *Il culto della Mater Magna in Salona.* BASD XIX/1896. 87-89.

⁸ *Domaće vesti.* NL 12. IX. 1896.3.

⁹ Frane Buškariol: *Zbirka Machiedo u arheološkom muzeju u Splitu.* Prilozi povijesti otoka Hvara, Hvar 1988. IX. 31-32. - Arsen Duplančić: *Kutija za numizmatičke zbirke iz Visa i Trogira.* VAPD 2006. sv. 99, 381. - Bulićevo pismo Josipu i Lauri Machiedo posjednicima na Hvaru od 10. IX. 1896. SAM 31/M 1996. - Odgovor na Bulićevo pismo iz Jelse 25. IX. 1896. SAM 41/M 1896.

po otocima i imao veću vrijednost. Drugi je vjerojatno pronađen svugdje po malo u raznim mjestima. I ovu je zbirku Bulić namjeravao nabaviti za Arheološki muzej u Splitu, pa je molio vlasnike da ih popišu i jave pod kojim uvjetima bi ih bili spremni ustupiti.¹⁰

Početakom 1897. Kubitschek je imao priliku kod A. Eggera vidjeti kolekciju kovanica. Potjecala je od ostavštine Teodora Ungera pomoćnog arhiviste koji je preminuo u Gracu godinu dana ranije. Nisu bile od posebnog interesa, ali među njima bile su i monete gradova Pharosa – Hvara i Herakleje. Skupina iz Hvara je bila brojna, dobro očuvana i sređena pa je odmah izazvala pozornost. Potjecala je iz jednog nalazišta. Raniji vlasnik joj je bio posjednik Nisiteo iz tog grada. Pošto su takva spremišta bila dosta rijetka, prijetila je opasnost da se rasprši prodajom u dijelovima. Stoga je Kubitschek zamolio Eggera za objavljivanje kataloga. O toj zbirci držao je Kubitschek predavanje u Numizmatičkom društvu u Beču 24. veljače 1897. godine.¹¹

Nakon što je imenovan generalnim konzervatorom Kubitschek je vrlo često dolazio u Dalmaciju u vezi s poslovima zaštite spomenika. Tako su 24. travnja 1903. Bulić, Depolo i on obišli selo Pađane kod Knina gdje je još 1890. godine nađen ulomak ranosrednjovjekovne crkvene pregrade iz IX.-X. stoljeća, a u zidu crkve uzidani bogato ukrašeni ulomci rimske arhitekture. Osim toga 1901. Marun je za muzej u Kninu nabavio dva srednjovjekovna novca, zlatni bizantinski cara Teofila i srebreni bugarskog cara Asjena I. Vjerojatno su takvi nalazi bili upravo zanimljivi za Kubitscheka i bili razlogom posjeta. Međutim nisu imali posebnog uspjeha.¹² Putovali su dalje pa su s Marunom 30. travnja razgledali Burnum i Bribir. Na Đevrskama su im izišli u susret načelnik Matas, prisjednici Marun, Marin, Mudredžija Ardelić i tajnik Bošnjak.

Na otoku Krku u morskoj uvali kod Punta nalazi se otočić Košljun. Tu je od XII. stoljeća benediktinska opatija, a od sredine XV. stoljeća naseljavaju se franjevci. U vrtu samostana nalazila su se dva kapitela

Otok Krk, kapiteli iz VI.-VII. stoljeća u franjevačkom samostanu na otočiću Košljunu

¹⁰ Pismo Bulića Dominikanskom samostanu u Bolu od 10. IX. 1896. SAM br. 30. – Maja Bonačić Mandinić: *Nacrt za kronologiju života i rada don Frane Bulića*. Don Frane Bulić, katalog izložbe, Split 1984. 90.

¹¹ G. Kubitschek: *Ripostiglio di monete da Škudljivac sull' isola Lesina*. BASD XX/1897. 159-171.

¹² Lujo Marun: *Starinarski dnevnik*. Split 1998. 125. – Stipe Gunjača: *Tiniensia archaeologica .historica-topographica*. Starohrvatska prosvjeta, Zagreb 1958. sv. 6, 110.

od bijelog mramora. Nije poznato otkuda su potjecali. Preneseni su 1904. u malu samostansku zbirku. Na njima se nalaze dva monograma imena. Natpis je razriješen kao *Andrea*. Kubitschek je iste godine ispitivao na mjestu kapitele i on također jednako čitao monograme. Prvi je obavijestio o njihovom postojanju i o tome dao mišljenje. Prema procjeni profesora Maxa Dvořáka i dr. Fronthighama bili su mlađi od VII. stoljeća dok ih je dr. Ljubo Karaman kasnije datirao u VIII. stoljeće.¹³

U stalnim traganjima i prikupljanju epigrafskih spomenika Kubitschek je 3. svibnja 1904. godine kupio u Starom gradu na otoku Hvaru jedan mali kameni ulomak s natpisom i poklonio ga Arheološkom muzeju u Splitu.¹⁴

Dioklecijanova palača u današnjem Splitu jedno je od najvažnijih kasnoantičkih graditeljskih ostvarenja. Car je dao podignuti početkom IV. stoljeća kako bi nakon burnog i napornog vladanja u miru proveo ostatak života u rodnom kraju. Istraživanju i zaštiti tog monumentalnog zdanja posvećivala se u XIX. stoljeću velika pozornost. Kako su poslije careve smrti u nju naselili brojni stanovnici oni su je kroz stoljeća slobodno prilagođavali svojim svakodnevnim potrebama. Ali prema jednoj sudskoj presudi iz 1731. godine izraženo je da je Palača dobro Općine Splita, a vlasnici kuća unutar njenih zidova imaju samo pravo služnosti. I maršal A. Marmont za vrijeme francuske uprave početkom XIX. stoljeća izjavio je da je Palača vlasništvo države. Tako se smatralo i kasnije za vrijeme Austrije. Ali počelo se s predavanjem antičkih zidina privatnicima. Godine 1902. Središnje povjerenstvo za istraživanje i očuvanje umjetničkih i povijesnih spomenika u Beču ponovilo je prijedlog od pred više godina istican nekoliko puta da se sazove mješovito povjerenstvo i sredi imovinsko stanje te da se počne s tehničkim snimanjem ostataka Palače.

O tome se raspravljalo na drugoj sjednici prvog odnosno skupnoj sjednici drugog odjelka Središnjeg povjerenstva 24. siječnja. Izvjestitelj je bio prof. Kubitschek. On je naglasio kako se više od tri desetljeća Povjerenstvo bavilo Dioklecijanovom palačom i nastojalo da spriječi vandalizme koji su joj prijetili. Nove destrukcije koje su se činile prisilile su Povjerenstvo da se još jedanput energično obrati Ministarstvu za bogoštovlje i nastavu. Kubitschek je bio zadužen da pripremi podnesak Ministarstvu. U tom dokumentu je opisao Palaču i povijesnu jezgru Splita, iznio historijat pitanja vlasništva. Naglasio je kako unutar bivše Palače živi siromašan narod u vrlo lošim zdravstvenim uvjetima. Da bi se prilike poboljšale i omogućilo istraživanje te znamenite građevine smatrao je da je iz nje potrebno iseliti dio stanovnika. Zadatak je bio države da je očuva od novih rušenja. Za to se zalagalo Središnje povjerenstvo. Prema odluci Financijske prokure Dalmacije, a vjerojatno da bi se izbjegli veliki troškovi održavanja

¹³ Frane Bulić: *Iscrizioni di Petrus Arcivescovo di Salona del VI. secolo*. BASD XXIX/1906. 157. - Vladislav Brusić: *Benediktinska opatija na Košljunu*. Bogoslovska smotra, Zagreb XX/1932. br. 2, 257. - Ljubo Karaman: *O spomenicima VII i VIII stoljeća u Dalmaciji i o pokrštenju Hrvata*. Viestnik Hrvatskoga arheološkoga društva, Zagreb XXII-XXIII/1941-1942. 103.

¹⁴ Frane Bulić: *Iscrizioni Inedite*. BASD XXIX/1906. 240.

Palače i da bi se izišlo ususret stanovnicima, Tribunal u Splitu je odlučio ustupiti privatno vlasništvo nad starim zidinama. U kolovozu i prosincu 1901. pozivani su i drugi pojedinci da se upišu kao vlasnici starih zidova na koje su se naslanjale njihove kuće.

Direktor Arheološkog muzeja i konzervator starina don Frane Bulić godinama se zalagao za prava države nad Palačom uspio je postići odgodu zadnjeg sudskog ročišta u veljači koje je trebalo završiti presudom. Stoga je Središnje povjerenstvo iznijelo svoje prijedloge koje je sročio Kubitschek. Tražilo se, u situaciji gdje pitanje vlasništva nije potpuno jasno, da se imenuje mješovito povjerenstvo. U njemu je trebalo biti zastupljeno i Središnje povjerenstvo koje je bilo zaduženo dostaviti Ministarstvu elaborat za najbolji način reguliranja odnosa. Dok se to ne napravi trebalo je obustaviti svaku raspravu.¹⁵

Spor je nastavljen i 1903. godine. Konzervator Bulić poduprt od Bendorfa i Kubitscheka zaprijetio je da će taj problem iznijeti pred kulturnu javnost Europe. Tada se dogodio važan preokret. Na njegov prijedlog imenovano je tijelo sastavljeno od predstavnika iz Beča i Dalmacije koje je postalo stalno Povjerenstvo Dioklecijanove palače.¹⁶ Prvi sastanak je održan u Splitu 11.-17. travnja 1903. godine. U ime pokrajinskih i mjesnih vlasti sudjelovali su Alexander Edler Pichler upravitelj kotarskog poglavarstva u Splitu, viši inž. Ahil Svo upravitelj kotarskog građevinskog odjeljenja, i dr. Jakob Malvić kotarski liječnik u ime odsutnog dr. Emanuela Luxarda iz zemaljskog saniteta u Zadru. Središnje povjerenstvo za spomenike u Beču su zastupali prof. Wilhelm Kubitschek i konzervator Frane Bulić. Ispred austrijskog arheološkog instituta su prisustvovali direktor Otto Bendorf te arhitekti profesor George Niemann i Wilhelm Wilberg. Dr. Dragomir Dominis je zastupao Financijsku prokuru, a Općinu Splita načelnik Vicko Milić.

Povjerenstvo je od početka zagovaralo moderna načela čuvanja graditeljskog nasljeđa. Odbačena je ideja o purifikaciji, tj. oslobađanja rimskih građevina od kasnijih prigradnja. Istaknuta vrijednost cjelovitog ambijenta starog dijela Splita koji je nastao srastanjem spomenika različitih vremena. Pored ostataka Dioklecijanove palače trebalo je štiti i sve spomenike srednjeg i novog vijeka. Za takva se stajališta zalagao i Kubitschek.¹⁷

¹⁵ *L' i. r. Commissione Centrale pell' indagine e conservazione dei Monumenti di Storia e di Arte n Vienna a difesa della proprieta del Palazzo di Diocleziano a Spalato.* BASD XXV/1902. Supplemento n. 1-2-3, 16-20.

¹⁶ Frane Bulić: *Palača cara Dioklecijana u Splitu.* Zagreb 1927. 266-272. – Frane Bulić: *Movimento edilizio nel Palazzo di Diocleziano a Spalato ed i rispettivi trovamenti architettonici.* BASD XXXIII/1910. 144. – Stanko Piplović: *Povjerenstvo Dioklecijanove palače.* Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske. Zagreb XXIX/1980. br. 4, 72 - 83.

¹⁷ Frane Bulić: *Palača cara Dioklecijana u Splitu.* Zagreb 1927. 273. Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske. Zagreb XXIX/1980. br. 4, 72 - 83.

Kubitschek se bavio i antičkim natpisima na kamenu koji su pronađeni u današnjem Solinu nedaleko Splita nekadašnjoj Saloni glavnom gradu prostrane rimske provincije Dalmacije. S obzirom na važnost koji je taj lučki grad imao na istočnoj obali Jadranskog mora i odakle su vodili putovi u unutrašnjost bili su vrlo važni. Tako je koncem XIX. stoljeća otkrivena jedna nadgrobna ploča s natpisom. Datira se u IV.-V. stoljeće. Na njoj se spominje ime *Scordapia* pisano grčkim slovima. Kubitschek je dao njegovo tumačenje kako je domovina pokojnika vjerojatno bio jedan od gradova u nekoj istočnoj provinciji Rimskog carstva. Ukazao je da je natpis nova potvrda širenja istočnih Grka na jadranske obale.¹⁸

U blizini Solina u mjestu Sućurcu, koji je nekada pripadao salonitanskom ageru, Mate Božin i sinovi u siječnju 1899. godine radili su u polju i to blizu srednjovjekovne crkve sv. Jure na Putalju. Naišli su kroz nekoliko dana na dvije ostave rimskih srebrnih denara. Ukupno ih je bilo 171. većinu ih je nabavio Arheološki muzej u Splitu. Dujam Savo ljubitelj starina i numizmatičar ih je popisao i proučio. To je bio treći nalaz skupina moneta u Dalmaciji. Kubitschek je obje nove pregledao. Zaključio je da su zakopani u prvom stoljeću n. ere i usporedio ih s nekim primjercima nađenim na drugim mjestima.¹⁹

I dalje su Kubitscheva zanimanja bila usmjerena prema Saloni što je i razumljivo s obzirom na veliku gospodarsku ulogu taj grad imao kao pomorsko pristanište i ishodište putova ka unutrašnjosti. Tu su se zbivali i značajni društveni događaji. Sve se to odrazilo na velika miješanja stanovnika različitih kultura i religija iz prostranog carstva.²⁰

Bulić je u *Bullettinu* 1914. godine objavio veliki broj natpisa na kamenu iz Solina. Nađeni su prilikom iskapanja rimskog amfiteatra 1909.-12. i 1913.-14. godine, zatim na one nađene duž obodnih zidova antičkog grada, pa onih na istoku amfiteatra, na istoku gradskih vrata Porta Caesarea na položaju zvanom Pet mostova i konačno kod istraživanja poganske nekropole Hortus Metrodori 1911. i 1914. godine. I opet je Kubitschek pokušao razjasniti nejasnoće koje su se pojavile u tumačenju sadržaja.²¹

Početakom XX. stoljeća pripremao je za objavljivanje stare grčke natpise u austrijskoj državi. U studenom 1904. godine tumačio je jedan ulomak iz tog grada koji se od pred kratko vrijeme nalazio u Arheološkom muzeju u Splitu. Našao ga je

¹⁸ Wilhelm Kubitschek: *Scordapia in Frigia*. BASD XXIII/1900. 30-31.

¹⁹ *Descrizione di due ripostigli di denari della Repubblica romana trovati nella campagna di di Sućurac (ager salonitanus) nel 1899*. Supplemento al *Bullettino di archeologia e storia dalmata* n 1, 1901. 1-16. - Wilhelm Kubitschek: *Incisioni su monete d'argento romane*. BASD XXIV/1901. 65-68.

²⁰ Wilhelm Kubitschek: *Zu römischer Inschriften von Calvino und von Salona*. Mitteilungen der k. k. Zentralkommission für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale. Beč 1905. 48-50.

²¹ Wilhelm Kubitschek: *Osservazioni ad alcune iscrizioni pubblicate nell' Annata XXXVII (1914)*. BASD XXXVIII/1915. 162-164

*Salona, grčki natpis iz 56. godine pr. Kr. čiji su dijelovi nađeni 1904., 1906. i 1925.
kod gradskih vrata Porta Caesarea*

poslužitelj Arheološkog muzeja u jednom zidu blizu gradskih vrata. To je bio do tada najstariji natpis na tlu Solina.

Kasnije ga je Bulić obavijestio da su u muzej donesena još dva komada iste ploče. Poslao mu njihov otisak pa ih je Kubitschek spojio. Sva tri dijela nađena su istočno od gradskih vrata najstarijeg dijela grada Porta Caesarea 1904. i 1906. godine. Bili su na različitim mjestima raštrkani duž antičkog puta koji je u ravnoj crti vodio od vrata. Natpis je uklesan na ploči od bijelog vapnenca. Njegovi ulomci su sačuvani pošto je kasnije u rimsko doba upotrijebljeni za opločenje i to s natpisom okrenutim dolje. Iako tekst nije pronađen u cijelosti Kubitschek je opširno objasnio njegov sadržaj. Utvrdio je da potječe iz 56 godine pr. n. ere. Natpis na njemu je bio važan za upoznavanje povijesnih prilika dalmatinskog kraja. O tome je pisao 1907. u Beču pa

je članak iduće godine tiskan u Splitu na talijanskom jeziku.²² Njime su se kasnije bavili Adolf Wilhelm austrijski profesor grčke epigrafike te Kubitschekov učenik na Bečkom sveučilištu i tada suradnik ravnatelja Bulića u Arheološkom muzeju u Splitu Mihovil Abramić.²³

Sretnim slučajem 1925. godine našao se i četvrti ulomak tako da su dijelovi gotovo u cijelosti spojeni. Nađen je zapadno od porta caesarea. Sva četiri su sačinjavali gornji dio neke stele. Stela je kasnije u rimsko doba, negdje u III. ili IV. stoljeću, raskomadana i njezin gornji dio korišten za poklopac kanala na ulici vjerojatno u istočnom novom dijelu Salone. Tekst je prijepis nekog zaključka grčke općine Isse (Visa) iz sredine I. stoljeća pr. Krista. Vezan je za upućivanje poslanstva od triju osoba imperatoru Cezaru u Akvileju. Međutim nije utvrđena svrha poslanstva.

Kubiček je također dopunio i dodatno pojasnio neke natpise iz Salone koje je Bulić objavio 1906. godine u *Bullettinu*. To su bili kameni ulomci nađeni na zapadu, sjeverozapadu i istočno od starokršćanske Bazilike urbane, oni koji su spominjali nadbiskupa Petrusa i oni nađeni duž trase poljske željeznice.

Na 11. studenog 1905. godine bili su Kubitschek i Bulić kod fra Luje Maruna u Kninu radi dogovora oko iskopavanja antičkog Burnuma. Naime 1887. godine Marun je osnovao Kninsko starinarsko društvo s ciljem istraživanja ranosrednjovjekovnih spomenika. Međutim Društvo se bavilo i starijim ostacima pa je tako istraživalo u selu Ivoševcima kod Kistanja. Marun je tražeći starohrvatsko groblje već prije 1895. tu započeo iskapanja i naišao na antičke predmete, a 1897 slučajno su nađeni arhitektonski ulomci.²⁴ Tu se na mjestu zvanom Šupljaja nalazio rimski vojni logor Burnum. Podignut pri pacifikaciji Ilirika. Bio je sjedište XI. legije koja se tu utaborila i boravila do 69. godine. Kubitschek je bio dvaput na licu mjesta pa je veliki broj natpisa u kamenu i druge predmete objavio. Istog dana obišli su i muzej u Kninu u kojemu se nalazila bogata zbirka starohrvatskih starina.²⁵

Pri daljnjem istraživanju Burnuma je došla u pitanje nadležnost. Radove je preuzeo Austrijski arheološki institut u Beču pa su prva sustavna istraživanja provedena 1912.-1913. godine.

²² Frane Bulić: *Iscrizioni Inedite*. BASD XXVII/1904. 92. - Wilhelm Kubitschek: *Eine Inschrift aus Salona*. Jahrbuch für Altertumskunde. Wien 1907. erster Band, Heft 1-3, 78-85. - Wilhelm Kubitschek: *Una iscrizione greca a Salona*. BASD XXXI/1908. 129-141.

²³ Adolf Wilhelm: *Inschrift aus Salona*. Sitzungsberichte der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien, phil.-histor. Klasse 175, Bd. 1. Abhandlung (1913), 18-22. - Mihovil Abramić: *Grčki natpisi iz Solina*. BASD XLVII-XVIII/1924.-25. 3-7.

²⁴ Karlo Jurišić: *Fra Lujo Marun*. Split 1979. 42.

²⁵ Bulićev izvještaj Direkciji Austrijskog arheološkog instituta u Beču od 24. XI. 1905. SAM 94/M 1905.

Bulić i Kubitschek su i kasnije zajedno nastavili istraživati na terenu pa su 22. srpnja 1906. godine pregledali ostavštinu povjesničara i arheologa Josipa Alačevića u Zadru. Bulić je pisao njegovoj kćeri Angelici da bi je došao pregledati. Svi spisi si su bili u stanju kako ih je Alačević ostavio, nitko ih nije dirao. Neki su i ranije tražili da im se ustupe radi proučavanja, ali im nije odobreno. Kćerka je to sada rado učinila.²⁶

Na 24. listopada 1907. bili su u Klapavicama na lokalitetu zvanom Crkvine dva kilometra sjeveroistočno od Klisa uz cestu koja vodi u Sinj. Tu je seljak vlasnik vinograda kroz više godina iz kamene gomile vadio dekorirane ulomke, komade stupova, dijelove pluteja i tranzena. Na osnovu nalaza Bulić je 1906. počeo istraživanja pa su iduće godine otkriveni ostaci jednobrodne starokršćanske crkve s polukružnom apsidom iz VI. stoljeća. Nađena je i neka mala zgrada koja je služila vojnoj posadi s više natpisa iz poganskog vremena. Okolo su bili grobovi iz IX.-X. stoljeća. Tu su prepisivali nađene natpise.

Nakon posjete tom lokalitetu otišli su u Solin. Tih godina se istraživao veliki starokršćanski kompleks u istočnom proširenom dijelu Salone. Tamo su otkrivene velike bazilike, krstionica i ostaci biskupske palače.²⁷ Profesor Ante Bezić iz Splita koji je crtao te starine, uputio je pomoćnika Jakšića crtati starokršćanski baptisterij kod Bazilike urbane. Kubiček je bio mišljenja da je ta zgrada poligonalnog tlocrta iz ranijeg doba koju su kasnije upotrijebili kršćani. Pregledali su i gradska vrata Porta Suburbia na sjevernoj i Porta Caesarea na istočnoj strani starijeg dijela grada te su se suglasili oko njih.²⁸

Kao generalni konzervator prof. dr. Wilhelm Kubitschek boravio je ponovno koncem 1911. godine u Dalmaciji. Obišao je selo Čitluk nedaleko Sinja gdje se nalaze ostaci rimske kolonije Claudia Aequm i upravo se vršila iskapanja. Prvi pokušaj istraživanja bio je još 1860. godine, a obavljali su ih franjevci sinjskog samostana. Slijedila su s prekidima idućih godina. Radovi su ponovno nastavljeni 1911. pa su pronađeni zidovi zgrada, ostaci mozaika, dijelovi kapitela, dekorirani kameni ulomci, dio skulpture cara i dosta sitnog materijala.

Na 5. studenoga te godine došao je Kubitschek iz Šibenika u Knin. Gvardijan Šitić ga je pozvao da obiđe nalaze u Čitluku. Sutradan se s fra Lujom Marunom uputio preko Solina gdje su stigli jutarnjim vlakom. Dalje prema Sinju nisu mogli jer nije bilo slobodnih kola pa su pričekali večernji vlak. Odmah večer kako su stigli u Sinj, Marun je pregledao ranije nađene predmete. Izrazio je mišljenje da dio pronađenog kipa nije,

²⁶ Pismo Angelice Alacevich iz Zadra Buliću od 28. VII. 1906. SAM 102/M.

²⁷ Frane Bulić: *Scavi nella basilica episcopalis urbana a Salona durante gli a. 1905 e 1906*. BASD XXIX/1906. 113-118.

²⁸ Frane Bulić: *Sterro di una Chiesa antica cristiana del VI sec. nella località detta Crikvina a Klapavica, nel Comune Censuario di Klis (Clissa)*. BASD XXX/1907. 101-122. – Liber effossionum Salonitanarum, 1905.-1908. 136.

kao što se mislilo, pripadao Eskulapu, već nekom caru iz I. stoljeća. Tu su prenoćili pa su sutradan pošli u pratnji fra Duje Šitića i fra Paje Mišure upravitelja Franjevačke gimnazije u Sinju u Čitluk. Bili su zadovoljni važnošću započetih iskopina i nađenih predmeta. Ocijenili su da se radi o opsežnim i prilično dobro očuvanim ruševinama grada. Tu su ostali do podne, zatim je Kubitschek prepisivao natpise na kamenim ulomcima koji su se nalazili u samostanskom dvorištu i gimnazijskoj zbirci. Bulić je od njega naknadno saznao za radove pa je tražio objašnjenje. Na poziv ravnatelja gimnazije Mišure bio je Marun 28. studenoga iste godine opet u Sinju radi iskopina. Kočijom je došao do Čitluka gdje ga je dočekaio Mišura. Pregledali su nalaze i vratili se u Sinj. Sutradan se Marun vratio u Knin.²⁹

Kubitschek je bio i u Cavtatu. Na mjestu današnjeg gradića u antici je postojala rimska kolonija Epidaurum. Početkom XX. stoljeća počela prva sustavnija istraživanja. Godine 1907. osnovan je poseban odbor za starine. Njegov član don Nikola Štuk povezo se s konzervatorom Franom Bulićem koji je stručnim savjetima usmjeravao radove. Posebna pozornost posvetila se rimskom vodovodu i cesti koja je vodila u zaleđe. Radovi su nastavljeni na više mjesta pa se došlo do važnih otkrića. Tijekom 1908. utemeljeno je starinarsko društvo «Epidaurum».

Na 22. ožujka 1912. uprava Društva poslala je Buliću izvještaj o radu tijekom jeseni 1911. Jedan primjerak je prosljeđen Središnjem povjerenstvu u Beč, a drugi Arheološkom institutu. Izvještaj je kasnio, jer se zbog neprestanih kiša nije moglo na vrijeme napraviti nacрте. Radovi na Ratu su zaustavljeni pošto se protivio unajmitelj zemljišta, a ondje gdje se započelo naišlo se samo na stijene pa se dalje nije moglo. U blizini na čestici vlasništva Račića otkriveni su zidovi rimske zgrade. Na 27. lipnja 1912. bio je Kubitschek u Cavtatu. Zbog kašnjenja brzojava o njegovom dolasku, Štuk je zakasnio na parobrod da ga dočeka. Tijekom dana pregledao je važnije položaje, posebno na brijegu sv. Roka i na Ratu. Vidio je oba položaja gdje se kopalo i kazao da su tu bile dvije rimske kuće. Razgledao je ostatke teatra i našao nekih 40 metara niže mjesto podija. Za građevinu s bazenom kod sv. Roka rekao je da je možda bila ritualno kupalište i mjesto žrtvovanja. Pregledao je zbirku starina i bio zadovoljan kako je uređena. Pokušao je razriješiti neke natpise. Koncem godine Štuk je poslao Buliću izvještaj o najnovijim radovima za objavljivanje u časopisu *Bullettino di archeologia e storia dalmata*. Pripremio je i izvještaj za Središnje povjerenstvo i Arheološki zavod u Beču.³⁰

I nakon rata kada su se političke prilike potpuno izmijenile, Kubitschek je bio u Splitu. Zajedno s Bulićem bio je ujutro 9. svibnja 1924. godine u obližnjem Kaštel Gomilici. Zadržali su se dva sata pregledali i prepisali navodni natpis hrvatskog kneza Branimira koji je pronađen u pločniku crkve sv. Mihovila u Lažanama. O tome su

²⁹ Lujo Marun: *Starinarski dnevnik*. Split 1998. 218-220.

³⁰ Arhiv Konzervatorskog ureda za Dalmaciju, spis br. 24/1912.

pisale domaće novine pa čak i praški «Prager Presse» kao posebnom otkriću važnom za nacionalnu povijest. Međutim pokazalo se da se radilo o starokršćanskom ulomku iz VI.-VII. stoljeća. Odlučeno je dalje istraživati na tom mjestu.³¹

Povodom 75. godišnjice života Frane Bulića 1921. tiskan je 1924. zbornik znanstvenih radova njegovih učenika i prijatelja. Jedan od suradnika bio je i Kubitschek koji je pisao o antičkom municipiju Varvariji u selu Bribiru kod Skradina, zatim lokalitetima u Kninu i okolici te Biogradu i Vidu antičkoj Naroni.³²

Za Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku napisao je opširnu studiju o gladiatorskim vijencima pobjede koji su se nalazili također na nekim spomenicima stare Salone. Posljednji Kubitschekov članak o Dalmaciji objavljen je 1971. godine. Radi se o ukrasu jednog noža koji se nalazio u Arheološkom muzeju u Splitu. Nije poznato kada je poslan za objavljivanje u Vjesniku za arheologiju i historiju dalmatinsku. Pronađen je u to vrijeme u arhivi Mihovila Abramića pa je uredništvo odlučilo da ga objavi. U muzeju se čuvao koštani držak preklopnog noža nađen u obližnjem selu Žrnovnici kojeg mu je povjerio na obradu Bulić. Na jednoj strani je prikazan graviranjem dva trkača konja s žrtvenikom i dijelovima natpisa. Na drugoj se primjećuje samo lik pobjedničkog vozača s pobjedničkom krunom na glavi o čemu je autor posebno raspravljao.³³ Tako je i mnogo kasnije od smrti Kubitscheka još jednom odano priznanje velikom znanstveniku za doprinos u istraživanju i proučavanju antičke baštine na istočnoj obali Jadranskog mora.

Kratice

BASD Bullettino di archeologia e storia dalmata, Split

SAM Spisi Arheološkog muzeje u Splitu

VAHD Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, Split

³¹ *Natpis Kneza Branimira*. Jadran, Split 8. V. 1924. 3. – *Tobožnji natpis Kneza Branimira*. Jadran 15. V. 1924. – Dopis «Bihaća» hrvatskog društva za istraživanje domaće povijesti Crkvinarstvu župske crkve u Kaštel Kambelovcu – Gomilici od 14. V. 1924, br.6/Bihać

³² Wilhelm Kubitschek: *Dalmatinische Notizen*. Bulićev zbornik Zagreb, Split 1924. 209-219.

³³ Wilhelm Kubitschek: *Agonistische Preiskrone auf einem Messergriff*. VAHD LXV-LXVII/1971. 84.

Wilhelm Kubitschek und das Kulturerbe Dalmatiens

Zusammenfassung

Kubitschek, angesehener österreichischer Historiker, Archäologe und Numismatiker geboren 1858 in Pressburg, dem heutigen Bratislava in der Slowakischen Republik. Er war Professor an der Universität von Graz, und danach in Wien. In der Zeit von 1897-1910 ist er Kustos und danach in der Zeit von 1910-1925 Direktor des Numismatischen Kabinettes in Wien. 1916-29 ist er Ordinarius für alte römische Geschichte und Epigraphik in Wien. Er ist richtiges Mitglied der Wissenschaftlichen Akademie sowie des österreichischen und deutschen Archäologischen Institutes. Zum Konservator der Zentralkommission für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale in Wien wurde er 1903 ernannt. Sein wissenschaftliches Opus ist sehr umfangreich. Er schrieb eine große Anzahl von Debatten, Rezensionen und Berichten in vielen europäischen Fachzeitschriften und veröffentlichte auch mehrere hervorragende Bücher.

Noch in jungen Jahren, während des Studiums in Wien Ende des XIX. Jahrhunderts, lernte Kubitschek Frano Bulić, den späteren angesehenen Archäologen und Konservatoren, Direktoren des Archäologischen Museums in Split, kennen. Sie blieben ihr Leben lang Freunde und Mitarbeiter.

Kubitschek interessierte sich für das antike Erbe Dalmatiens. Er beschäftigte sich mit Denkmälern in Zadar (Jadera), Nin (Aenona), Knin, Podgrađe bei Benkovac (Asseria), Ivoševac (Burnum), Obrovac, dann in Vid bei Metković (Narona), in Cavtat, Kotor und zuletzt auf unseren Inseln. Über diese schrieb er in der Zeitschrift *Bullettino di archeologia e storia dalmata* die von dem Archäologischen Museum in Split herausgegeben wurde, dann in periodischen wissenschaftlichen Publikationen *Mittheilungen der k. k. Zentralkommission für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale* und *Jahrbuch für Altertumskunde*, *Fachblättern der Zentralkommission für altertümliche Denkmäler in Wien*. Anfang des XX. Jahrhunderts war er auch Mitglied der Redaktionen dieser österreichischen Zeitschriften.

Sein Verdienst ist es, dass durch seinen entschlossenen Einsatz einige unserer wichtigen Denkmälern gerettet wurden. Dabei arbeitete er mit unseren hervorragenden Archäologen Frane Bulić, Pater Lujo Maruna, Luka Jelić, Josip Bers und seinem ehemaligen Schüler Mihovil Abramić zusammen. Bulić gab er einige Male seine wertvolle Vermerke bei den Interpretationen dalmatinischer antiken Inschriften. Anlässlich seines Todes 1934 schrieb er in einer deutschen Zeitschrift einen warmherzigen Nachruf, voller Gefühle und Ehrfurcht.

Er schrieb über Tribuse und Städte der römischen Provinz Dalmatien. Er beschäftigte sich mit Metrologie, Wissenschaft über die Maße. Es fehlte ein

systematisches Werk über diese Frage und er wollte seinen Beitrag geben. Zu diesem Zweck schickte ihm Frano Bulić eine ganze Kollektion von Gewichten aus dem Archäologischen Museum in Split nach Wien zu. Tome je (što je ovo? Nema nastavka)

Er war auch 1896 in Dalmatien und besuchte zusammen mit dem Konservator don Frane Bulić verschiedene Orte. Sie besuchten die Umgebung von Split und die Insel Vis, am 30. August reisten sie auf die Insel Hvar zur Besichtigung der numismatischen Sammlung Machiedo, noch einiger Antiquitäten und Bücher im Besitze dieser Familie. Danach waren sie in Bol auf der Insel Brač und im Dominikanerkloster zur Besichtigung der numismatischen Sammlung, Nachlass der Familie Bojanić.

Der Diokletianpalast im heutigen Split ist einer der wichtigsten spätantiken Bauwerken aus dem IV. Jahrhunderts. Unweit davon, in Solin, befinden sich die Reste von Salona, der Hauptstadt der weiten Provinz Dalmatien. Als Generalkonservator der Zentralkommission widmete Kubitschek diesen und noch vielen antiken Lokalitäten in Dalmatien große Aufmerksamkeit.

Auch nach dem Kriege, als sich die politische Umstände gänzlich änderten, war Kubitschek in Split. Zusammen mit Bulić war er 1924 im nahen Kaštel Gomilica, wo sie die angebliche Inschrift des kroatischen Fürsten Branimir, entdeckt in der Bodenplatte der Kirche des Hl. Michaels in Lažina, besichtigten.

Kubitscheks letzter Artikel über Dalmatien wurde 1971 veröffentlicht. Es handelt sich um den Schmuck eines Messers aus dem Archäologischen Museum in Split, der im nahen Dorf Žrnovnica gefunden wurde. Es ist nicht bekannt, wann er zur Veröffentlichung im Fachblatt für Archäologie und Historie Dalmatiens zugestellt wurde. Gefunden wurde er im Archiv von Mihovil Abramić und die Redaktion entschloss sich, ihn zu veröffentlichen. Damit wurde dem großen Wissenschaftler noch einmal die Ehre erwiesen.